

Erfgoed Magazine Alkmaar

Voorjaar 2022 nr. 63

Voormalig gemeentehuis Schermer nu woning voor 24 mensen met dementie

Succesvolle herbestemming De Wittenburg

Wie kent niet de Wittenburg? De tot de verbeelding sprekende negentiende-eeuwse herenboerderij met aangebouwde stolpschuur langs de Noordervaart in Stompvoren. Jarenlang, tot aan de fusie met Alkmaar in 2015, was hier het gemeentehuis van Schermer. En het heeft even geduurd, maar inmiddels heeft de Wittenburg een mooie nieuwe bestemming. Het pand is op een indrukwekkende manier verbouwd tot een huis voor 24 mensen met dementie. Mét behoud van de monumentale waarden en uitstraling. Het pand is weer een plaatje, zowel binnen als buiten. Wij spraken met de projectontwikkelaar, de architect en de nieuwe gebruiker: "Ik word elke ochtend al blij als ik hier de poort door rijd!"

De Wittenburg is de afgelopen twee jaar omgetoverd in een huis voor mensen met dementie. Met 24 appartementen en een centrale living met drie woonkamers die elk een eigen sfeer en doel hebben. De eigenaar is zorgorganisatie Wonen bij September

die De Wittenburg, tijdens de verbouwing (begin 2021) overnam van Van Hollant.

"De gemeente omarmde het plan meteen"

Projectontwikkelaar Bart de Jong: "Samen met de architecten van TPAHG in Hoorn, die gespecialiseerd zijn in monumenten, hebben we destijds het programma van eisen voor zo'n zorgvilla naast de tekeningen van het pand gelegd om te zien of we alles wel kwijt konden gezien de

beschikbare volumes en oppervlakken. We zagen dat we hier en daar wel wat concessies moesten doen aan de woonruimte, maar kwamen tot de conclusie dat dat ruimschoots wordt goedgemaakt door het mooie pand. Dus we kwamen er eigenlijk vrij snel uit."

Lees verder op pagina 2 >

13^e eeuwse Graft had nog droog gebied

Het onderzoek naar de archeologische resten van de opgraving van twee jaar geleden aan de Raadhuisstraat 57 in Graft, leverde verrassende informatie op! Zo gleed opeens het allereerste begin van het mooie Graft voorbij aan het oog van de onderzoekers. De natuur, het landgebruik, informatie over handel en relaties en zelfs de veranderingen van het klimaat! Opnieuw blijkt dat het de moeite waard is om historische geschriften, archeologische objecten en natuurwetenschappelijk onderzoek naast elkaar te leggen. Zo weten we nu onder meer dat Graft in de dertiende eeuw nog een aantal droge gebieden had die pas later zijn ondergelopen... Onze gastarcheoloog Kasper van de Berghe doet verslag. **Lees verder op pagina 5 >**

Meld u aan voor het digitale magazine met de uitgebreide artikelen op erfgoedalkmaar.nl

De nieuwe ramen in het dak van de Stolp. Op advies van de Welstandscommissie niet keurig op een rijtje

< vervolg van pagina 1

Egards

"En toen we met onze eerste schetsen naar de gemeente stapten, werden we daar met alle egards ontvangen. Er was daarvoor al een poging gedaan voor een herbestemming maar die kreeg geen bijval van de welstandscommissie. Maar deze keer was de toon meteen positief."

"Dit is voor ons een leuke puzzel"

Arné Peeters van TPAHG Architecten in Hoorn raakte in 2019 betrokken bij het project: "Voor ons is het een leuke puzzel om alles wat in het programma van eisen staat op een passende manier in een monumentaal pand te krijgen.

Eén van de uitdagingen was dat door de aanwezigheid van twee verschillende panden, de verdiepingen niet op elkaar aansloten. Die hadden allemaal verschillende niveaus. De enige manier om dat op te lossen was het trappenhuis en de lift precies in de aansluiting van die twee gebouwen te maken. De trap gaat gewoon langs alle niveaus en de lift kan overal stoppen en je kunt er aan twee kanten in en uit.

Van het begin af aan hebben we al onze ideeën doorgenomen met de monumentenadviseurs van de gemeente. Het werkt voor ons het beste als je iemand meeneemt in de ontwikkeling van een plan. Dan kun je ook de verschillende overwegingen voorleggen. Dat ging allemaal in goed overleg."

Trots op het resultaat?

"Ja, zeker! Het pand stond al jaren leeg. En dit is ook meteen een heel mooie functie voor het pand, in die prachtige groene omgeving!" Marleen Jaspers is als leidinggevende voor het zorgpersoneel van De Wittenburg in dienst bij Wonen bij

v.l.n.r. Marleen Jaspers (Wonen bij September) en Ruud Maas en Arné Peeters (TPAHG Architecten)

September: "Toen half december 2021 de eerste potentiële bewoners kwamen kijken, stond het pand nog helemaal leeg. Maar ook toen was iedereen enthousiast over de sfeer.

"Mag ik in dit huis werken?"

Dit is een prachtige plek waar je je echt thuis voelt. Ook als je hier werkt! Ik word al blij als ik 's morgens door de poort rijd. Mag ik in dit huis werken, denk ik dan!

Ik vond het heel inspirerend om tijdens het interview een rondje door het pand te lopen met de architecten. Nu weet ik bijvoorbeeld dat het merkteken W op de schuine balken in één van de kamers niet voor Wittenburg stond, zoals ik dacht, maar voor west. En ja hoor, toen we in de kamer aan de andere kant gingen kijken, ontdekten we daar de O van oost..."

Het monument

De voormalige herenboerderij de Wittenburg werd in 1889 ontworpen en gebouwd door aannemer Johannes Hille. Het is een voorhuis met een aangebouwde stolpschuur van het Noord-Hollandse type.

De Wittenburg is een provinciaal monument met zowel cultuur- als architectuurhistorische waarde. Het pand wordt beschouwd als een gaaf bewaard voorbeeld van de rijke landelijke bouwkunst uit de negentiende eeuw.

Bekijk de hele reportage met meer foto's op erfgoedalkmaar.nl

Burgemeester Anja Schouten over haar liefde voor het Alkmaarse erfgoed

“Dat wij onze monumenten nog dagelijks gebruiken, blijkt niet zo gewoon te zijn...”

Sinds vorig jaar juni is de geboren Alkmaarse Anja Schouten burgemeester van Alkmaar. Al vrij snel na haar aantreden, nam zij tijdelijk een deel van de wethoudersportefeuille over op het gebied van Erfgoed. Toch was dat niet de reden dat zij elk kwartaal afspreekt met het Erfgoedteam: “Je kunt niet goed over de toekomst nadenken als je je eigen verleden niet kent.”

“In mijn functie mag ik natuurlijk veel mensen ontvangen. Al was dat de afgelopen periode vanwege corona wat minder. Maar die komen dan dus in dit prachtige monumentale Stadhuis dat altijd indruk maakt. Het is toch ook bijzonder om je te realiseren dat onze stad al meer dan vijfhonderd jaar vanuit deze plek wordt bestuurd! En als je even naar buiten kijkt, zie je op steenworp afstand de Grote Sint Laurenskerk die in dezelfde tijd gebouwd is. Zo'n groot majestueus gebouw dat wij de huiskamer van Alkmaar noemen en zo voelt het ook nog eens!”

Noorse ambassadeur

“Dat dat niet zo gewoon is als wij misschien wel denken, daar werd ik op gewezen door Ina Mareng, de plaatsvervangend ambassadeur van Noorwegen. Ik ontmoette haar bij de opening van de expositie rond Allard van Everdingen in het Stedelijk Museum. (Een reis door Noorwegen, in 1644, leverde Van Everdingen inspiratie op voor zijn hele schilder-sloopbaan, red.) Wat de plaatsvervangend ambassadeur het meest verrast had tijdens

Verder in dit nummer

De niet eerder ontdekte weg naar de Nieuwburg	4
Graven in Graft: verrassende resultaten	5
Kerkenplatform open voor iedereen	6
Nieuwe voegen voor monumententale schoorsteen	6
Nieuw teamlid Anne Pauptit	7
Interview stadsuurwerkmaker Boris Stiensma	8
Timewarp: De Bloemenklok	9
Rob Roedema, de man achter Vondst op vrijdag	10
Erfgoed en zonnepanelen	11
Bijzondere bodemvondsten: Sint Jacobsschelp	12

Bekijk het digitale Erfgoedmagazine met de uitgebreide verhalen en meer foto's

haar bezoek aan Alkmaar, was dat wij onze monumenten nog dagelijks gebruiken. 'Bij ons wordt er een lintje voor gespannen en dan is het een museum. Maar dan is de ziel eruit,' zei ze. Sindsdien ben ik ook met die ogen naar de stad gaan kijken. Ik begrijp nu ook nog meer dat mensen die hier komen zo onder de indruk zijn van dit kleine deel van de stad waar het dus al barst van de monumenten!”

Wij hadden een uitgebreid gesprek met onze burgemeester die een hart heeft dat klopt voor geschiedenis. Over onder meer de link tussen archeologie en forensisch onderzoek, over de impact van een feest als Open Monumentendag en over hoe de geschiedenis altijd doorwerkt in het leven van alledag. [Lees het hele interview op erfgoedalkmaar.nl](https://erfgoedalkmaar.nl)

Burgemeester Anja Schouten tijdens haar vaartocht in De Rijk, onder begeleiding van Gonna de Reus (vakgroep Erfgoed), Deirdre Pronk van Recreatie (niet op de foto) en Jaap Klaver (Dagje De Rijk)

De weg naar de Nieuwburg...

Weer een mysterie ontrafeld rond Oudorpse kastelen

Al eerder publiceerden we over voormalig kasteel de Nieuwburg in Oudorp. En hoe uit het promotie-onderzoek van onze stadsarcheologe Nancy de Jong en haar medepromovendus Rob Gruben bleek dat verschillende dingen rondom dit kasteel anders waren dan altijd werd aangenomen. Zo bleek dat het kasteel er al was in de tijd van Willem II en dat het dus niet gebouwd is door zijn zoon Floris V. En dan was er nog het verhaal van de ontbrekende toegangsweg. Nancy de Jong: "Er was al veel onderzoek naar de Nieuwburg gedaan. Maar kennelijk had niemand zich ooit afgevraagd hoe je er kwam."

"Het kasteel lag een behoorlijk eind van de Munnikenweg," vertelt stadsarcheologe Nancy de Jong. "Eigenlijk een beetje verloren in het landschap, want er was nergens een toegangsweg te bekennen. Dat valt me trouwens wel meer op bij onderzoek naar kastelen. Vaak wordt alleen naar de kastelen zelf gekeken en niet naar de omgeving en bijvoorbeeld de weg er naartoe. Daarom hebben mijn medepromovendus Rob Gruben en ik in ons promotieonderzoek juist ook de focus gelegd op het kasteel binnen het landschap. We betrekken dus de omgeving erbij."

Vandaar dus ook de zoektocht naar de toegangsweg naar de Nieuwburg. Nancy: "Daarvoor is een speciale techniek gebruikt, die Remote Sensing heet. Daarmee bedrijf je eigenlijk archeologie vanuit de lucht. Zo zijn de hoogteverschillen in het landschap gemeten, officieel de AHN-gegevens (Actueel Hooggebestand Nederland, red.). De resultaten hebben we in een GIS programma gezet (Geologisch Informatie Systeem, red.) en daarmee heb ik een 3D-model gemaakt. Vervolgens kun je dan spelen met de gegevens door bijvoorbeeld het verticale reliëf te overdrijven. Op die manier komen de kleine dingen naar voren die anders niet zouden opvallen. Toen zag ik dus opeens het contour van die weg in het landschap. En als je dat patroon eenmaal gezien hebt, dan zie je het dus overal, ook op

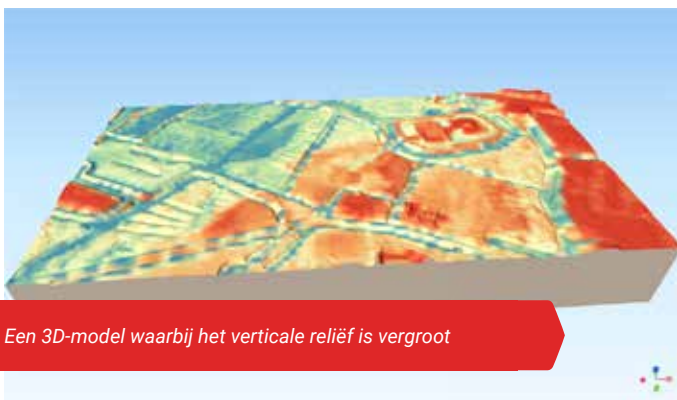
andere foto's. Zo kon ik dus reconstrueren hoe die weg destijds liep vanaf de Munnikenweg, die trouwens vroeger slingerde. Pas in 1870 is de Munnikenweg rechtgetrokken. Maar dan zie je dus wel die aftakking het weiland in."

Het landschap

Volgens de Archeologische landschappenkaart bestaat het hoofdlandschap in het onderzoeksgebied in de Oudorperpolder uit strandvlakten. Op de plek van het voormalige kasteel hebben we te maken met een landschapszone met duinen en strandwallen. Vroeger lag de polder tussen twee meren, aan de noord- en de zuidkant maar die zijn later tijd ingepolderd. In de dertiende eeuw was hier al een verbindingsweg richting West-Friesland. Het is de huidige Munnikenweg, waarvan we dit jaar het 750-jarig bestaan vieren.

Nancy de Jong en Judith Flapper

[Lees het hele verhaal en bekijk meer foto's op erfgoedalkmaar.nl](#)

Een 3D-model waarbij het verticale reliëf is vergroot

Uitsnede uit een luchtfoto van de Royal Air Force (R.A.F.) uit 1943. 1 Locatie kasteel de Nieuwburg 2 Locatie kasteel de Middelburg 3 Oude verloop Munnikenweg 4 Een ronde versterking 5 De weg naar de Nieuwburg
Bron: Kadaster D/842_3067

Wat twee theelepeltjes grond vertelden

Graven in Graft leidt tot verrassende ontdekkingen

< vervolg van pagina 1

Sinds vorig jaar staat aan de Raadhuisstraat 57 in Graft een geheel nieuw pand. Een pand dat recht doet aan de stolpboerderij die tot voor kort op deze plek stond. Na de sloop van de boerderij vond een archeologische opgraving plaats. De afgelopen periode hebben we de archeologische vondsten onderworpen aan natuurwetenschappelijk onderzoek en gekoppeld aan historische geschriften. Een aanpak waarbij de resultaten van de individuele onderzoeken elkaar als het ware controleren. Dat heeft de onderzoekers veel meer inzicht gebracht dan we vooraf hadden kunnen vermoeden.

Meer dan gedacht

In haar beschouwing in de zomereditie van vorig jaar van Erfgoed Magazine Alkmaar, gaf onze stadsarcheologe Nancy de Jong al aan veel te verwachten van het nadere onderzoek van de resten. Geheel terecht, naar nu blijkt. Het onderzoek leverde zelfs meer informatie op dan vooraf gedacht.

Twee theelepeltjes grond

We hebben monsters genomen van twee van de aangetroffen grondlagen. Daarbij moet je je voorstellen dat we enkele theelepeltjes van de grondmassa nemen, die vervolgens op allerlei manieren onderzocht worden. De eerste grondlaag bestond uit organisch materiaal waarvan we vermoedden dat het mest was. De andere laag was een zandlaag die daar direct boven zat. We verwachten dus dat we te maken hadden met restanten van de stalinrichting van de stolpboerderij uit de zeventiende eeuw. En we hoopten dat analyse zou uitwijzen welke dieren er gehouden werden en wat ze gegeten zouden hebben.

Gastarcheoloog Kasper van den Berghe in actie tijdens een andere opgraving (bij het Gulden Vlies)

Foto: De nieuwe eigenaars Mariët en Hans Geerlings hadden nooit kunnen vermoeden dat de geschiedenis herschreven zou worden aan de hand van 2 lepeltjes grond van hun bouwterrein...

Gras in plaats van mest

Verrassend genoeg leverde de analyse geheel andere resultaten op! Waarbij de meest belangrijke ontdekking was dat de zogenaamde mestlaag helemaal niet uit mest bestond. De voor mest typerende schimmels ontbraken namelijk in het geheel. De betreffende laag bleek een pakket grassen te zijn, afkomstig van natte en droge weiden. En de aanwezigheid van specifieke celdelen die intact met elkaar verbonden waren, wees uit dat de grassen in de vroege zomer geoogst moesten zijn. Ook de datering was opmerkelijk. De grassen bleken namelijk afkomstig uit de dertiende eeuw! Daarmee blijken dit niet alleen oudste aangetroffen lagen van Graft te zijn, het feit dat we grassen aantreffen van droge weiden bewijst ook nog eens dat er in de dertiende eeuw rond Graft nog droge gebieden waren van enige omvang. Klimaatverandering en bodemdaling in de loop der eeuwen hebben pas later het gebied doen veranderen in een kletsnat gebied.

Zand uit Akersloot?

Vervolgens is ook de zandlaag onderzocht die was aangetroffen boven het pakket grassen. En ook hier gaven de aanwezige schimmels en minuscule plantenresten de nodige inzichten in het menselijk handelen in het verleden. We dachten aanvankelijk dat de zandlaag was aangebracht om de oude mest af te dekken en zo eventuele stankoverlast tegen te gaan. Maar nu duidelijk was dat de onderliggende laag geen mest was, was het precieze doel van de zandlaag onduidelijk. En waar zou het zand vandaan komen? Uit Akersloot wellicht?

Kasper van den Berghe (FindX)
in opdracht van team Erfgoed
Alkmaar

Lees verder op erfgoedalkmaar.nl

Kerkenplatform open voor iedereen

Zorgen dat de kerken in Alkmaar kunnen blijven bestaan, ook als ze niet of niet meer helemaal kunnen bestaan van religieuze activiteiten. Dat is de gedachte achter het kerkenplatform, waar kennis gedeeld kan worden over rendabel gebruik van de kerken maar waar bijvoorbeeld ook ruimtes te huur kunnen worden aangeboden. Het kerkenplatform komt voort uit de samenwerking van verschillende partijen die toewerken naar een gezamenlijke kerkvisie voor de gemeente Alkmaar. Het kerkenplatform werd vanaf het moment van de lancering meteen enthousiast gebruikt.

Kerkbesturen en beherende instanties werken sinds 2019 samen met de gemeente, met erfgoedorganisaties, evenementenorganisaties, architecten, adviseurs en andere deskundigen aan een kerkvisie voor Alkmaar. Al snel bleek dat er behoefte was aan een netwerk en het delen van kennis. Gemeente Alkmaar ondersteunt deze wens met een online platform, dat op een snelle en makkelijke manier vraag en antwoord bij elkaar brengt.

Identiteit

Wethouder Erfgoed Elly Konijn-Vermaas: "Gebedshuizen horen bij de identiteit van onze omgeving. Daarom zet de gemeente zich in voor een toekomstvisie voor het religieus erfgoed. Het kerkenplatform is hierin een belangrijke stap. Met alle verzamelde kennis en tips kan dit platform uitgroeien tot een rijke kennisbank." Het Kerkenplatform is ingericht rondom thema's die op dit moment spelen voor de gebedshuizen. Zoals onderhoud, duurzaamheid, financiën en toekomstverkenning. Verder kunnen kerken op dit platform projectmatige klussen aanbieden voor vrijwilligers en worden bijvoorbeeld tips uitgewisseld voor het verbeteren van de zichtbaarheid.

Het platform is te vinden via kerkenplatformalkmaar.nl.

De foto is gemaakt in de protestantse kerk van Stompvoren, tijdens de opnames van een tv-uitzending van Groot Alkmaar over de kerkvisie

Nieuwe voegen voor monumentale schoor- steen aan Schelphoek

De schoorsteen achter het rijksmonument Zoutziederij De Eendracht aan de Schelphoek ziet er weer *pico bello* uit. In opdracht van eigenaar Van Alckmaer Voor Wonen heeft de firma Koedooder BV uit Blokker de monumentale schoorsteen de afgelopen periode een flinke onderhoudsbeurt gegeven.

De schoorsteen, die gebouwd is in 1912, is een gemeentelijk monument. Hij is opgebouwd uit speciale radiaalstenen, die enigszins taps toelopen en een iets gekromd oppervlak hebben. In het verleden is de schoorsteen al eens opnieuw gevoegd, maar daarbij zijn de voegen erg breed opgeslepen en is achteraf gezien een te cementrijke voegspecie gebruikt.

Vandaar dat Van Alckmaer een gericht technisch advies had laten opstellen voor het voegwerk, voordat de klus werd uitbesteed. Ook zijn eerst proefstukken voor het nieuwe voegwerk gemaakt, om te kijken of de technische specificaties kon worden voldaan.

Op de detailfoto zie je de overgang van de vierkante sokkel naar de ronde schacht van de schoorsteen, met twee van de opgezette proefstukken voor het nieuwe voegwerk, en enkele ingeboete stenen.

Anne Pauptit (Foto: Fotostudio Wick Natzij)

Nieuwe monumentenadviseur Anne Pauptit:

“Altijd wat te ontdekken, op grote of kleine schaal”

Vorig jaar namen we afscheid van twee vertrouwde gezichten binnen het team. Bram Berkenpas en Henk Krabbendam gingen allebei met pensioen. Inmiddels heeft de vakgroep Erfgoed weer een nieuwe collega kunnen verwelkomen in de functie van monumentenadviseur. Een eerste kennismaking met Anne Pauptit: “Bezig zijn met monumenten maakt me blij”.

Wat ik doe?

“Ik werk voor 50% voor de gemeente Alkmaar en voor 50% als zelfstandig restauratieadviseur. Namens de vakgroep Erfgoed van de gemeente adviseer ik eigenaren van monumenten over onder meer subsidies, zowel gemeentelijke als provinciale en rijks-subsidies. Daarnaast verleen ik vergunningen voor bijvoorbeeld het verbouwen of herstellen van een monument. Ook het controleren van monumenten en zo nodig handhaven valt onder mijn taken. Als we zien dat er ergens onderhoud nodig is, dan gaan we in gesprek met de eigenaar.”

Wat mij beweegt?

“Ik ben in het monumentenwerk gerold via een stage bij een architectenbureau in Den Haag dat veel in monumenten deed. Dat was in 1989, nadat ik de IJmond MTS had afgerond, in de richting restauratie.”

“Ik wilde mooie dingen maken van hout”

“Als klein jongetje zei ik al dat ik mooie dingen wilde maken van hout en dat ik geen kozijnen wilde stellen. Toen ik net bij het architectenbureau werkte, werd er een opzichter

gezocht voor de casco restauratie van de Grote Kerk in Alkmaar. En ik was zo brutaal om mijn vinger op te steken. Ik ben meteen in Alkmaar gaan wonen en daar ben ik blijven plakken. Als geboren Texelaar beviel het me daar goed. Ik ben nog altijd blij met mijn keuze voor deze richting, want bezig zijn met monumenten, maakt me blij. De geschiedenis die in de monumenten zit en die speurtocht die ermee samenhangt. Er is altijd wat te ontdekken, op grote of kleine schaal. Al was het maar dat de timmerman die destijds aan het pand gewerkt heeft heel bijzondere houtverbindingen maakte. Dit werk blijft gewoon altijd spannend.”

De meeste indruk op mij maakte...

“Ik ben nog maar kort bij de gemeente in dienst, maar dat neemt niet weg dat ik al veel heb gedaan in Alkmaar. Om te beginnen dus die casco restauratie van de Grote Sint Laurenskerk in 1991. Die heeft veel indruk op me gemaakt.”

“Die casco restauratie van De Grote Kerk was mijn eerste klus en die blijft je altijd bij”

“Misschien omdat dat mijn start was als aankomend opzichter, en zo'n eerste grote klus blijft je altijd bij. Ik heb er met veel plezier aan gewerkt mét goede begeleiding van het architectenbureau. Er is toen veel restauratiewerk gedaan aan de kapvoeten, waarbij complete korbeelstellen en trek balken, ofwel de hoofdconstructies van de kappen, uit elkaar zijn gehaald en weer in elkaar gezet. En dan kwam de aannemer soms met heel slimme eigen oplossingen. Zoals bijvoorbeeld een zelfgemaakte reuzenrolsteiger om die trek balken op te vangen! Je kunt op zo'n architectenbureau het restauratiewerk nog zo goed voorbereiden, maar soms komt de aannemer of de timmerman dus met een oplossing die nog veel slimmer is. Dat heb ik toen wel geleerd.”

Lees de bio's van de andere teamleden op erfgoedalkmaar.nl

Stadsuurwerkmaker

Boris Stiensma:

“Ik hou van de mechanische esthetiek”

Alkmaar is een echte klokkenstad. Zodra je de stad binnen loopt, hoor je één van de klokken luiden of word je begroet door het geluid van een carillon. Live bespeeld of via automatisch spel. En dan zijn er nog vier torenklokken in de binnenstad plus de bloemenklok in de Hout die allemaal moeten blijven lopen, en liefst op tijd. Er is één Alkmaarder die dit allemaal bewaakt en dat is onze stadsuurwerkmaker Boris Stiensma. Al sinds 1999 verzorgt hij het onderhoud van Alkmaars historische klokken en uurwerken. In het bovenkamertje van de Accijnstoren, naast het opwindmechanisme van het uurwerk, gingen we met Boris in gesprek over zijn liefde voor het vak waarvoor hij al geïnspireerd werd toen hij als klein jongetje meekeek in de werkplaats van zijn opa.

Alkmaar heeft van oudsher een eigen stadsuurwerkmaker. Boris Stiensma nam de functie 23 jaar geleden over van Peter Castricum die van 1963 tot zijn pensioen in 2000 de stadsuurwerkmaker van Alkmaar was en die Boris vroeg om hem op te volgen. We mogen als Alkmaarders best trots zijn op onze carillons, vindt Boris Stiensma: “Alkmaar is rijk aan carillons. En daarbij is het een voordeel dat de stad niet zo groot is. In Amsterdam zouden ze al snel in het niets verdwijnen, maar hier hoor je altijd wel een klok luiden of een carillon spelen, zodra je de binnenstad in loopt. Ik vraag me wel eens af of toeristen zich hier bijvoorbeeld bewust van zijn. Het zijn natuurlijk monumenten die je alleen maar hoort. Ze zijn verborgen in torens en daardoor kun je ze niet zien...”

Hoe is je liefde voor dit vak ontstaan?

“Eigenlijk in de werkplaats van mijn opa, in het souterrain destijds in een splitlevelwoning in de Bergerhof. Hij was vroeg met pensioen en hij besteedde zijn tijd aan uurwerken maken. Intussen liet hij zijn kleinkinderen hun gang gaan tussen het kleine en grote gereedschap. Ik heb heel veel zitten meekijken en ik denk dat daar wel de kiem is gelegd voor mijn huidige werk als metaalwerker.” Boris heeft als zelfstandig metaalrestaurateur zijn werkplaats in Overdie (Atelier Boris), waar hij ook eventuele onderdelen repareert van uurwerken van de gemeente Alkmaar: “Dat is natuurlijk super handig. Als er iets kapot is, kan ik daar á la minute aan de gang. Maar het mooiste van mijn werk als stadsuurwerkmaker vind ik eigenlijk de mechanische esthetiek waarmee ik door die functie in aanraking kom. De helderheid van het ontwerp van zo'n uurwerk bijvoorbeeld waarbij je precies kunt zien hoe alles in elkaar zit en hoe het werkt. Puur en eerlijk, á la Rietveld, zeg maar. En als ik dan met die ogen kijk, dan is de klok van de Kapelkerk aan de Laat wel mijn favoriet. Design uit de 15^e eeuw!”

Foto boven: Boris bij het mechaniek van zijn favoriete uurwerk in de Kapelkerk (Foto: Fotostudio Wick Natzi)

Foto links: Op maandag 14 maart plaatste Boris Stiensma de gerestaureerde wijzers terug op de houten wijzerplaat van de toren van de Grote Kerk in De Rijp. Dat deed hij samen met Gerard de Weerd (rechts op de foto), van de stichting tot behoud van het Torenuurwerk en met de restaurateurs van de firma De Bruijn (zie erfgoedalkmaar.nl voor meer informatie).

Het mechaniek van het uurwerk in de Accijnstoren

Hoeveel tijd vraagt je werk als stadsuurwerkmaker? Ben je er wekelijks mee bezig?

"Gemiddeld genomen is dat ongeveer vier uur per week. Ik ben sowieso elke week drie keer in de Kapelkerk om de gewichten op te winden voor het uurwerk. Dat is het oudste en meest authentieke uurwerk van Alkmaar.

Verder krijgen alle carillons en uurwerken twee keer per jaar een onderhoudsbeurt en die verdeel ik over het jaar. Dan kijk ik alles na, ik maak de mechanismes schoon en ik vet de boel in zodat alles weer soepel loopt. Ik klauter dan ook buiten om de toren in. Zo kan ik bij de klokhamers komen om ze te smeren. Bij de Grote Sint Laurenskerk moet ik dan zo'n tuigje om voor de veiligheid."

Is een klokhamer iets anders dan een klepel?

"Ja, de klokken hebben zowel een klepel als een hamer. De klepel komt in actie als Christiaan Winter, onze beiaardier het carillon live bespeelt. En de klokhamers, die aan de buitenkant zitten, worden bediend door het automatische speelwerk. Het geluid van die hamers is altijd even hard, terwijl Christiaan tijdens zijn spel hard én zacht kan spelen."

Lees het hele interview met Boris Stiensma op erfgoedalkmaar.nl

Boris opent het raam in de Accijnstoren om te kijken of de torenklok gelijk loopt

TIMEWARP: BLOEMENKLOK

Van station naar De Hout

De bloemenklok in de Hout is één van de uurwerken die worden onderhouden door stadsuurwerkmaker Boris Stiensma (zie het interview hiernaast). Wat weinig Alkmaarders nog zullen weten, is dat het plein voor het station de eerste plek was van deze bijzondere klok, links van waar nu de kazefontein staat.

In 1931 werd de klok aan de Stationsweg geplaatst met als doel het aantrekken van toeristen. Van het begin af aan was er echter discussie over de locatie. De klok stond vaak stil vanwege stroomstoringen en een groot deel van het jaar waren er nauwelijks bloemen.

Er gingen stemmen op voor een 'waardiger plek' en sinds 1951 staat de klok in De Alkmaarderhout. Later bleek de ligging pal naast het AZ-stadion echter niet zo gelukkig, want de klok werd regelmatig vernield. In 2009 heeft Boris Stiensma het uurwerk volledig gerestaureerd. Sindsdien geeft de klok de tijd weer aan en worden ook de bloemen netjes bijgehouden.

De Timewarp is gemaakt door Mark Alphenaar van Regionaal Archief Alkmaar. De weetjes over de bloemenklok komen het boek 'Ik was erbij' deel 3 (nog verkrijgbaar).

Meer timewarps van Regionaal Archief Alkmaar zijn te zien in een album op Flickr: <http://bit.ly/timewarps>

De man achter de Vondst op vrijdag

Rob Roedema geboren met liefde voor archeologie

Elke week bespreekt stadsarcheoloog Rob Roedema een opmerkelijke archeologische vondst in zijn rubriek 'Vondst op vrijdag'. Zowel op Facebook als op Instagram Erfgoed Alkmaar. De groep die deze berichten volgt, wordt steeds groter. Van gouden ringen tot en met koperen tabaksdozen, leren schoentjes, kinderspeelgoed en allerlei serviesgoed van aardewerk porselein. Alles komt aan bod, met steeds een leuk en wetenswaardig verhaal. Een gesprek met de man achter de Vondst op vrijdag: "Het gaat mij niet om het voorwerp, maar om het verhaal dat dat voorwerp vertelt."

Hoe ziet jouw dagelijks werk eruit?

"Ik houd me bezig met opgravingen en de uitwerking van de vondsten. Het beschrijven van het vondstmateriaal in de ruimste zin van het woord. Dus glaswerk, hout, aardewerk, enzovoort, en de interpretatie van zogenoemde sporen. Daarbij gebruik je alle informatie die erover te vinden is, en vergelijk je met vondsten uit andere opgravingen. Nu ik ouder word, merk ik wel dat opgraven steeds zwaarder wordt, vooral in de klei, maar het uitzoeken van de vondsten is nog altijd even spannend."

Hoe kwam je met het vak in aanraking?

"Ik ben met deze interesse geboren. Als jochie van acht á tien ging ik al schatgraven op plekken waar gesloopt werd in mijn woonplaats Purmerend. Thuis had ik een hele verzameling vondsten van tegeltjes, potten en pannen. Maar die groeide een stuk minder

Rob met een normale en een miniatuurversie van een olielamp die hij bespreekt in de Vondst op vrijdag van 25 maart

snel toen ik eenmaal met mijn verhaal in de krant had gestaan. Toen waren we de volgende dag opeens met honderd man aan het graven... Ik ben volledig selfmade. In 1987 richtte ik de Stichting Behoud Alkmaarse Bodemvondsten op die later opging in de Historische Vereniging. Zo raakte ik ook betrokken bij de eerste opgraving in 1990 in de Breedstraat. In die tijd is de Archeologische dienst ontstaan, waar ik aanvankelijk werkte als vrijwilliger en waar ik in 1993 in dienst kwam."

"Ik vind alles interessant. Het gaat ook niet zozeer om het voorwerp zelf, maar om het verhaal dat het vertelt"

Wat heeft de afgelopen jaren de meeste indruk op je gemaakt?

"De opgraving op de hoek Houttil/Langestraat in 2000, waaruit bleek dat daar rond 1300 een stadskasteel gestaan moet hebben. Tijdens latere opgravingen ontdekten we dat Alkmaar in die tijd waarschijnlijk wel vier van die stadskastelen had. Die stonden op belangrijke plekken in de stad, gewoon tussen de houten huizen met rieten daken.

Heel opmerkelijk was de glasvondst aan de Langestraat, vlakbij de Grote Kerk, nadat de toenmalige boekhandel Slinger was afgebrand. Daar vonden we een beerput uit de zeventiende eeuw waar we een enorme glazen beker aantreffen, althans, de onderkant ervan, met daarin een grote hoeveelheid gebroken glaswerk.

17e-eeuwse tegels uit de Sint Annastraat

In de rubriek *Vondst op vrijdag* stonden de afgelopen periode miniaturen centraal...

Normaal vind je hier en daar wat glasscherven, maar dit was blijkbaar één partij gebroken glas die destijds in één keer is weggegooid. Wellicht nadat er een kast was omgevallen waarbij alles brak? Daar kom je natuurlijk nooit meer achter."

Hoe maak je elke week je keuze voor weer een nieuwe vondst op vrijdag?

"Op gevoel. We hebben een enorme database aan vondsten. Ik neus meestal gewoon een beetje door de foto's en dan maak ik een keuze. Ik vind het ook leuk om series te maken met soortgelijke onderwerpen, zoals pas de gouden sieraden en nu de miniatuurtjes."

Heb je zelf voorkeur voor een bepaald soort voorwerp?

"Nee, ik vind alles interessant. Het gaat ook niet zozeer om het voorwerp zelf, maar om het verhaal dat het vertelt. Hoewel... Dit soort dingen vind ik dan wel weer extra leuk. (Wijst op een bakje met oude tegels dat voor hem op tafel staat in de werkruimte van

het Archeologisch Centrum).

Dat zijn tegels uit de zeventiende eeuw. Ze komen van de tegelbakkerij aan de Sint Annastraat. Maar ze zijn gevonden in het huis er tegenover. Toevallig ontdekte collega Peter Bitter dat die tegelbakker in 1690 dat huisje had gekocht..."

[Lees het hele interview met Rob Roedema op erfgoedalkmaar.nl](#)

Volg jij Erfgoed Alkmaar al op Facebook en Instagram?

Volg jij Erfgoed Alkmaar al op Facebook en Instagram? Hier vind je, behalve elke week een verse vondst op vrijdag, nog veel meer waardevolle foto's, filmpjes en wetenswaardigheden over erfgoed in Alkmaar.

Zonnepanelen en monumenten

Hoe laten we duurzaamheid en historie harmonisch samengaan?

Mag je zonnepanelen leggen op een monument? Het is een veel gestelde vraag en het antwoord is niet altijd gelijk. Begin dit jaar deed de redactie van tv-programma Pointer van KRO-NCRV een rondje langs verschillende gemeenten met beschermde stadsgezichten om te horen hoe zij omgaan met dit dilemma. Ook Alkmaar zat daarbij, vanwege onze beschermde stadsgezichten in de binnenstad en de omgeving van het ziekenhuis en de beschermde dorpsgezichten van De Rijp en de droogmakerij De Schermer. En ja, ook hier geldt: zonnepanelen op monumenten kan in feite alleen als ze niet of nauwelijks zichtbaar zijn.

Wonen in een monument is prachtig en nobel (want je draagt bij aan behoud van erfgoed), maar het is ook vaak duur. Mede daarom willen steeds meer eigenaren hun pand verduurzamen, onder meer door het aanbrengen van zonnepanelen. Maar kan dat zo-

maar als jouw pand een monument is, of onderdeel is van een beschermd stads- of dorpsgezicht? De huidige welstandscriteria in Alkmaar verschillen per gebied en per monument.

Voor een beschermd stads- of dorpsgezicht (Alkmaar centrum, Westerhout, De Rijp en Droogmakerij De Schermer) geldt dat zonnepanelen alleen zijn toegestaan aan de kant die niet in het zicht staat. Ze mogen niet richting openbaar gebied geplaatst zijn en dat betekent dat ze vaak op het achterdakhak worden geplaatst. Zonnepanelen op een gemeentelijk monument mogen alleen als ze niet zichtbaar zijn vanaf de openbare weg. Voor rijksmonumenten zijn de richtlijnen onlangs versoepeld maar ook daar geldt dat ze zo min mogelijk zichtbaar moeten zijn. In alle gevallen is voor het plaatsen van zonnepanelen een vergunning nodig.

[Lees de vragen en antwoorden over zonnepanelen en erfgoed op erfgoedalkmaar.nl](#)

BIJZONDERE BODEMVONDSTEN

Met een schelp op weg naar bezinning

Zo nu en dan worden er bij opgravingen exotische schelpen gevonden. Een paar opmerkelijke exemplaren zijn de Sint Jacobsschelpen die we begin jaren negentig vonden aan de Breedstraat en het Ritsevoort.

De ene schelp is in 1990 gevonden aan de Breedstraat. Hij werd gevonden in de oudst aangetroffen ophogingslaag op deze plek, uit de late dertiende of begin veertiende eeuw. De andere schelp kwam in 1994 uit een zeventiende- á achttiende-eeuwse beerput aan het Ritsevoort. Beide schelpen zijn ongeveer 10 cm breed. In de schelp uit de Breedstraat zijn aan de bovenzijde twee gaatjes geboord, bedoeld om een koord door te rijgen. Zo kon je de schelp om de hals hangen of bevestigen op je kleding, je hoed of je tas. Deze schelp bleek van een pelgrim te zijn geweest, die hem droeg bij zijn tocht naar Santiago de Compostella.

Jacobus de Meerdere

De Sint Jacobsschelpen verwijzen naar Jacobus de Meerdere. Een apostel van Jezus die begraven zou zijn in Santiago de Compostella, een stad in Noord-Spanje. Al in de Middeleeuwen werden de overblijfselen van deze heilige vereerd. Jacobus de Meerdere was beschermheilige van onder andere arbeiders, soldaten, hoedenmakers en pelgrims. Zijn naamdag is op 25 juli. Jacobus wordt afgebeeld met de schelp op zijn tas, mantel of hoed. Ook heeft hij een staf. Mensen ondernamen de pelgrimstocht naar Santiago de Compostella onder meer om tot bezinning te komen, in de hoop op een wonder bij ziek en zeer, als dank voor genezing of als opgelegde straf. Ook vandaag de dag zijn er nog veel mensen die deze pelgrimstocht ondernemen. Bijvoorbeeld als een nieuwe levensfase zich aandient maar ook wel om sportieve of nog steeds religieuze redenen.

Sint Jacobsschelp als symbool

De Sint Jacobsschelp is het symbool geworden van de pelgrimstocht naar Santiago de Compostella. De schelpen werden gedragen om de toewijding aan Jacobus de Meerdere te laten blijken. Daarnaast was je met de St. Jacobsschelp herkenbaar als pelgrim, wat handig was om onderweg, op de pleisterplaatsen, een veilig plekje, een slaapplek en foerage te bemachtigen. Zo'n pleisterplaats is bijvoorbeeld het Franse Villeneuve. In de Saint-Sépulcre kerk zijn manshoge fresco's van pelgrims uit de veertiende eeuw te bewonderen.

In onder meer kerken, kloosters, abdijen en gasthuizen werd de opvang van deze pelgrims geregeld. En onderweg werd in de kerken de heilige Jacobus aanbeden. Tegenwoordig wordt de route naar Santiago aangegeven met bordjes met gele pijlen én uiteraard de St. Jacobsschelp. Al kwam ik de St. Jacobsschelp in Spanje ook in het plaveisel tegen.

Schelp in de kerk

De aanbidding van Jacobus de Meerdere zien we ook terug in de Grote Sint Laurenskerk in Alkmaar. Hier prijkt een Sint Jacobsschelp samen met twee gestileerde pelgrimsstaven aan de bovenkant van de ingang van het portaal, schuin tegenover de Sint Laurensstraat. En ook in het gewelf van het Noorderdwarsschip zijn deze attributen te bewonderen. Geïnspireerd geraakt om de pelgrimstocht naar Santiago te ondernemen? Wie weet doet u, tussen de Grote Kerk in Alkmaar en de kathedraal in Santiago de Compostella, wel een fantastische ervaring op!

Karin Beemster, beheerder archeologiedepot

1 St. Jacobsschelp met gaatjes, gevonden aan de Breedstraat in 1990 2 St. Jacobsschelp gevonden aan het Ritsevoort in 1994 3 Pelgrim met een St. Jacobsschelp op hoed en tas en in zijn linkerhand een staf, fresco uit 14de eeuw, Saint-Sépulcre kerk Villeneuve Aveyron 4 De St. Jacobsschelp als bewegwijzering in het Spaanse Olmillos de Sasamón, in het plaveisel (particulier bezit)

Literatuur:

Bitter, P. 2016, *Schaven aan Alkmaar, 25 jaar archeologisch onderzoek in beeld*, Alkmaar, blz. 123.

Misset, C., en A. te Stroete (red), 2018: *De Grote Kerk van Alkmaar. 500 Jaar bouwen en behouden*, Utrecht (Alkmaarse Historische Reeks XVIII), blz. 92 en 148.

Colofon

Erfgoed Magazine Alkmaar is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroep Erfgoed Alkmaar.

Afbeeldingen Uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar, Joop Elsinga, Ritske Velstra en Judith Flapper.

Opmaak & vormgeving Delta3

Druk ADC Nederland, 's-Hertogenbosch.

(Eind)redactie en interviews Judith Flapper, Allesinbalans.nu

Contact en tips voor de redactie erfgoed@alkmaar.nl

GRATIS abonnement Meld u aan op erfgoedalkmaar.nl voor de digitale nieuwsbrief. Mail naar erfgoed@alkmaar.nl voor het papieren magazine.

Voor uitgebreide artikelen en meer erfgoedverhalen erfgoedalkmaar.nl

Alles over regelgeving en subsidieformulieren alkmaar.nl

Erfgoed Alkmaar